

# Daněk a daňkovci

*Pavel Filipi*

**Zusammenfassung: Daněk und seine Anhänger.** Die eigentliche Wirkungsgeschichte des Impulses, den S. C. Daněk in die Orientierung der tschechischen Theologie und evangelischen Kirche gelegt hatte, beginnt erst in den 40er Jahren des 20. Jh., und zwar als Teil des breiteren Stroms der Absage an den „kulturprotestantischen Tendenzen“ und der Bemühungen um eine konzentrierte Orientierung auf den biblischen Kern der Botschaft und der Existenz der Kirche. Zu diesem breiteren Strom gehörten auch von der Theologie Karl Barths inspirierten Theologen, Pfarrer und Laien. Innerhalb dieses Stroms befand sich der engere Kreis der Anhänger und Schüler Daněks, der allerdings seine positiven Potenzen allzu sehr in der Polemik gegen den „status quo“ der evangelischen Christenheit und in einer überflüssigen Apologetik aufzehrte (z. T. auch in der Predigtarbeit). Das Positive des Impulses Daněks hat sich auf lange Sicht eher indirekt ausgewirkt – z.B. an der biblisch orientierten Predigt tschechischer Pfarrer, am Interesse an der biblisch-theologischen Ausbildung mancher Laien, auch der Jugend – und nicht zuletzt an der Entstehung der neuen (ökumenischen) Bibelübersetzung (1961–1979).

K dějinám působení Slavomila Daňka v českém evangelictví patří také jeho vliv zprostředkovaný skupinou „daňkovců“. Ale kdo to byli „daňkovci“? Jak definovat tuto skupinu? (Odhlížím od toho, že se tohoto označení užívá nevlastně, nediferencovaně a spíše pejorativně.)

Poměrně snadná je situace v prostředí akademické theologie. Zde na Daňka částečně navázal Miloš Bič a velmi autenticky jeho impulsy rozvinul Jan Heller. Ale jinak? Není tajemstvím, že za první republiky Daněk mezi svými kolegy a žáky mnoho ohlasu nenacházel. To se změnilo teprve v letech čtyřicátých, kdy se stal orientující postavou pro skupinu některých svých žáků, většinou již farářů, ale také laiků, s nimiž se pravidelně scházel při biblickém vzdělávání v tzv. martinském kroužku. A když po válce začal – žel na velmi krátkou dobu – s přednáškami na fakultě, nestačil se divit posluchárně náhle plné do posledního místa. J. B. Souček v dopise Hromádkovi z 8. června 1945 konstatuje, že Daňkův „vliv na jistý počet theologů, vikářů a farářů i laiků silně stoupl“<sup>1</sup>.

---

1 Josef B. Souček Josefu L. Hromádkovi 8. června 1945, archiv J. L. Hromádky, knihovna ETF UK.

Příčiny tohoto náhlého příklonu jsou několikeré a sotva je doposledka zjistíme. Souvisejí jistě s tím, že světová válka a okupace vyvolala v církvi dostředivý pohyb, nový zájem o to, co tvoří základ a profil církve, co je pro budování církve *unum necessarium*. Bohoslovecké předpoklady zde již existovaly, připraveny prací Hromádkovou, který již nejen na fakultě, nýbrž i mezi faráři usiloval o „novou orientaci“ církve a měl v tomto svém úsilí i mladší stoupence (J. B. Součka, R. Říčan, F. M. Dobiáše, kteří za války udávali tón vzdělávání bohoslovců) – a také prací Daňkovou. Je tudíž možno říci, že „daňkovství“ bylo součástí širší vlny bohosloveckých zápasů o evangelickou církev v letech čtyřicátých a dalších. Proto musíme o vlivu „daňkovství“ uvažovat ve dvojím parametru, užším a širším.

Tuto „širší vlnu“ je možno dokumentovat také na seznamu autorů a odběratelů theologické korespondence, rozmnožované od roku 1943 pod redakcí Daňkovou péčí Bohuslava Pospíšila a Rudolfa M. Šimši pod názvem *Zvěst*;<sup>2</sup> zde vedle nejužších spolupracovníků či žáků Daňkových (M. Bohatec, J. Ruml, R. Nechuta) nacházíme i jména osob méně „daňkovsky“ vyhraněných, farářů usilujících jen o prohloubené pojetí sborové a církevní práce (J. B. Jeschke, B. Popelář, R. Říčan, J. Pleva).

V této korespondenci jsou uveřejňovány výňatky z četby, z vlastní tvorby, různá zamyšlení, glosy k událostem, to vše ve složitém systému tématického třídění. Kupodivu slabě je zastoupena vlastní biblicko-exegetická práce redaktorova i přispěvatelů – ozve se i stížnost na to. Tématickým těžištěm jsou otázky spíše prakticko-theologické: pastore, svátosti, zpěvník a zejména katechizace, pojatá jako důsledná výchova dětí k písmáctví (písmarství), což nápadně kontrastovalo s běžnými plány Svazu nedělních škol, které jsou nejčastějším předmětem polemiky. Že Daněk sám tuto tendenci nejen trpěl, nýbrž i aktivně autorsky podporoval, svědčí o tom, že neměl na mysli budování své vlastní odborně-exegetické školy, nýbrž obecněji obrodu církve na biblických základech – a odtud vysvětlují také poměrně široký ohlas, jehož se jí dostalo.

O jaký typ orientace pro církevní a sborovou práci skupina usilovala? Řekneme-li „bible a katechismus“, nebudeme touto zkratkou daleko od pravdy. Biblické kázání, jež je poctivým výkladem textu, biblické vzdělávání dětí, mládeže i presbyterů, obnova písmácké kultury v církevním lidu: to vše členům této skupiny tanulo na mysli. A katechismus, nejlépe Heidebberský nebo Bratrský, rovněž i písňový poklad reformační provenience – na to má být pozornost zaměřena především. V jistém zjednodu-

---

<sup>2</sup> Soukromý archiv.

šení říkám, že zde šlo o „druhou vlnu“ kalvinizace evangelické církve. Odhaduji, že svou roli tu sehrál theokratický (christokratický) ideál Calvinův, který koresponduje s eklesiologickým ideálem Daňkovým:<sup>3</sup> Církev – na rozdíl od náboženské společnosti – charakterizuje to, že se vzdává pokusu vázat svrchovaného Hospodina na sebe, na své zájmy a potřeby („zařizuje se na suverenitu božna“<sup>4</sup>). V každém případě šlo o to, že církev má být výlučně církví Božího slova a neřídít se ve svém životě či své podobě autoritou či zájmem z jiného pramene, než je Boží zjevení; o jakousi revitalizaci reformačního *sola, solus...* To získávalo tomuto pokusu příznivce a stoupence i mezi těmi, kdo byli ovlivněni teoriemi Karla Bartha a stavěli se na odpor „kulturnímu protestantismu“ v jeho různých podobách.

Právě proto, že šlo či mělo jít o široký proud obnovy, překvapuje ostrom polemiky s daňkovci na stránkách Křesťanské revue v letech 1949–1951. Jediný J. L. Hromádka tehdy postřehoval, že nejde o pouhou *rabies theologorum*, nýbrž „že nás odpovědný bohoslovec [Miloslav Bohatec] vyzývá, abychom přezkoušeli vše, co vezeme na své církevní káře...“<sup>5</sup> a Josef Smolík pochválil, že Bohatec důrazně připomenul, že „tajemství spasení v Kristu je to první a poslední, čím stojí a padá církev“.<sup>6</sup> Ostatní repliky tento „eklesiologický“ rozměr a kontext zápasu postrádají. Polemiku ovšem nešťastně zahájil Miloslav Bohatec článkem s názvem „Historie, theologie, doketismus“ a podtitulem „Příspěvek k theologické šeptandě“.<sup>7</sup> Že ve věci údajného „doketismu“ daňkovců vskutku šlo o šeptandu, prozrazuje nejen zmínka ve Zvěsti z roku 1945, nýbrž i v dopisu Součkové nahoře citovaném. Jde ovšem o nepřesnost. Hledáme-li už nálepku hereze, která by na Daňka a daňkovce přiléhala, pak to není doketismus, nýbrž monofyzitismus, názor, že lidská přirozenost Ježíše Krista byla jen jakýmsi noetickým principem theofanie, nevyžadujícím bytí *osobní*. Zde

---

<sup>3</sup> Viz SLAVOMIL C. DANĚK, Církev, revoluční útvar náboženské společnosti, in JOSEF B. SOUČEK (ed.), Kristus revoluce: Kristus a církev: Kristus a společnost, Praha: Spolek evangelických akademiků Jeronym, 1932, s. 9–34.

<sup>4</sup> SLAVOMIL C. DANĚK, Problém náboženského inferiorna, in Kalich: Rozhledy po životě náboženském 7/5 a 6 (1922), s. 230–239.

<sup>5</sup> JOSEF L. HROMÁDKA, Theologie a mythus: K diskusím minulých měsíců, Křesťanská revue 17 (1950), s. 180–184. Do diskuse dále přispěli J. Z. Altynski, L. Brož, M. Hájek, B. Holý, J. B. Jeschke, J. M. Lochman a A. Molnár.

<sup>6</sup> JOSEF SMOLÍK, Příspěvek k diskusi, Křesťanská revue 17 (1950), s. 122.

<sup>7</sup> MILOSLAV BOHATEC, Historie, theologie, doketismus (Příspěvek k theologické šeptandě), Křesťanská revue 16 (1949), s. 272–276.

odkryl své ledví Miloslav Bohatec<sup>8</sup> tvrzením, že kromě toho, že Bůh byl v Kristu, platí i že Kristus byl v Bohu a že tedy existuje nekonečný počet „inkarnací“ před Kristem, po Kristu až dodnes. Ale kritikové stále ze setrvačnosti operují výtkou doketismu. Více však než tyto heretické nálepky mě zarážá, že nebyl vzat vážně hlas Hromádkův, který vyzýval k synergickému efektu snah o novou orientaci *církve* z theologických základů. Místo toho se daňkovství stávalo jakýmsi monstrem, jehož vliv bylo třeba pokud možno tlumit.

Částečně to jde na vrub „užšímu“ kruhu Daňkových žáků a stoupenců. Jejich zápas o orientaci *církve* byl natolik nesen polemikou s orientací stávající (jak oprávněnou polemikou, to by bylo třeba v detailu prověřit), že se tato polemická nota stala jakýmsi standardem, ne-li folklórem jejich expektorací a tlačila je namnoze (M. Bohatec) do extrémních pozic. Daněk, soudím, byl brán vážněji ve svých výrociích polemických, negativních, jež ovšem směřovaly ponejvíce do oblasti starozákonního bádání jeho doby, než dovnitř *církve*. Že v *církvi*, ve sborech, existují ve vši tichosti také autentické zápasy o víru a projevy víry, to jakoby unikalo pozornosti daňkovců, nejednalo-li se o libštátské písmáky typu Rohlíčkova. V konkrétní práci exegetické odrazovala také jakási mechaničnost, s níž byly nálezy profesorovy fetišisticky aplikovány (jistě k jeho nelibosti) tak, aby výsledek vyústil do pravověrné, předem známé teze; vykladačovy výroky typu „vyšlo mi to“ budí podezření, že bible byla zkracována ve své dynamické rozmanitosti. Zatímco Daněk sám ještě v textech, za nimi a pod nimi odhaloval dramatický zápas tradice, zde už byl tradiční proces vnímán spíše tak, že jeho finální produkt – kánon – je monolitní konstrukce, ujednocená natolik, že k významu textů dospějeme přes „termíny“ a pomocí koncordance. Nějak uniklo, že „kánon kanonizuje diverzitu“ (James Dunn).

Spojení obého – polemické noty a mechanistické exegese – výrazně oslabilo kazatelství daňkovců. Bylo by zde třeba detailnějšího průzkumu jejich kázání, ale již dnes, z toho, co znám, nabývám tísnivého pocitu, že kazatelé docela přesně věděli, před čím mají své posluchače varovat, jaké jejich povrchní názory vyvracet, ale už ne tak přesvědčivě vyjádřit pozitivní zvěst vykládaného oddílu. Starozákonní protest proti modlářství, ona do omrzení opakovaná Calvinova věta, že člověk je továrna na modly, nájezdy proti zpovrchnělé *církvi*, jež přestala být nevěstou Kristovou a stala se nevěstkou Satanovou – to vše tvoří jakýsi *cantus firmus* nejed-

---

<sup>8</sup> MILOSLAV BOHATEC, Bůh zjeven jest v těle, Křesťanská revue 17 (1950), s. 175–180.

noho kázání daňkoců. Jeden příklad za všechny: V kázání na Mal 2,7 kazatel vyjadřuje správnou myšlenku, že o Bohu nevíme nic, co by nám sám byl nezjevil v Ježíši Kristu. Ale dalším pokračováním kazatelovým, a vlastně pointou, je předlouhé varování, že si tudíž nemáme tvořit vlastní představy Boha podle svých přání a potřeb; marně čekáme poučení, jaký tedy obraz Boha nám Kristus zjevil, co je to evangelium... Ale tento náález neplatí beze zbytku – jsou i příklady kázání právě opačných.

Toto jsou tedy deficity na straně užšího daňkovského kruhu. Avšak máme-li na mysli ono širší působení „daňkovského“ impulsu, není bilance nikterak záporná. Již Jan Heller zmínil, že dlouhodobým působením tohoto impulsu je skutečnost, že se v evangelické církvi pokládá za normální kázat na základě biblického textu a jeho výkladu. Stejně tak rozvoj biblické kultury ve vzdělávacích procesech církve, ve školeních presbyterů, v práci s dětmi a zejména mládeže ... Po několik desetiletí bylo nemyslitelné, že by se nějaké setkání mládeže na jakékoli úrovni (místní, seniorátní, celocírkevní nebo na brigádách) obešlo bez biblického výkladu, k čemuž sloužily četné příručky, rozmnožované péčí SR, kde v čele odboru pro mládež stál (1949–54) Miroslav Heryán, který by ovšem byl neuspěl, kdyby nebylo všeobecně příznivé nálady pro tento typ vzdělávání. Sluší zmínit i to, že tato atmosféra měla výraz i v touze tzv. laiků vzdělávat se v teologii, jak o tom svědčí téměř spektakulární zájem o extenze fakulty, o spolupráci na tvorbě biblické konkordance atd. Mám za to, že plodem na tomto dostředivém stromě je i Říčanova edice Čtyř vyznání a koneckonců i Český ekumenický překlad.

Šedesátá léta znamenala jistý zlom. Daňkovský impuls přestal působit, biblická práce být zajímavou, soustředěnost na budování církve vystřídána pocitem, že se musíme jako církev a theologie šířeji rozkročit do světa kultury, společnosti, politiky. To už je ovšem jiná kapitola, kterou nechci ani rozebírat ani hodnotit. Jen si všímám toho, že na této fakultě se oživil zájem o biblická studia mezi doktorandy. Je samozřejmě podnícen z jiných zdrojů, inspirován jinými osobnostmi a ubírá se namnoze jinými směry, než škola Daňkova. V každém případě: Nemyslím, že by to bylo evangelické církvi a teologii újmou; a odhaduji, že i Slavomil Ctibor ve svém nynějším domicilu tomu není nerad.<sup>9</sup>

---

<sup>9</sup> Tento článek je výsledkem badatelské činnosti v rámci výzkumného záměru Hermeneutika křesťanské, zvláště české protestantské tradice v kulturních dějinách Evropy (MSM 0021620802) uděleného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a vychází s jeho finanční podporou.